

Entrevista a Maribel Ponferrada

Dra. en Antropología, membre del departament d'Antropologia de la UAB. Va ser co-directora de l'estudi que va fer el CIIMU (Consorci d'Institut d'Infancia i Mon URBA -UB/UAB) pel Síndic de Greuges sobre Relacions de Convivència i Confrontació als centres educatius. L'estudi es va presentar com Informe extraordinari al Parlament de Catalunya.

Per Ferran Barri

Psicòleg i Periodista. President de SOSBULLYING..



Maribel Ponferrada

"El desig de que els estudis científics sobre les violències a les escoles avancin més enllà de les xifres de victimització per anar a buscar les causes significatives pels joves i la relació amb el seu entorn, escolar i social. Així es contribuiria a conèixer en profunditat el fenomen i es podria millorar en la creació de climes socials que puguin prevenir els malestars dels joves i del professorat a l'escola".

1. Dra. Ponferrada. Freqüentment sentim parlar d'agressions entre joves, de *bullying*, etc. Podem dir que existeix una situació generalitzada de conflicte als nostres centres educatius?

És evident que des de que hi ha sistema escolar els conflictes, tant entre iguals com entre actors de diferents edats i jerarquies, han existit sempre. Ara però coincideix amb un moment de crisi d'un dels eixos del nostre processos de socialització dels joves, el de la l'acceptació sense discussió de l'autoritat adulta. Això coincideix amb pèrdua general de confiança en el sistema educatiu com a sistema de mobilitat social, a on el premi a l'esforç de l'estudi ja no es veu tan clar, i amb una escola i un professorat format en un sistema educatiu tradicional pels quals aquests son dos grans reptes. Els conflictes entre alumnat i professorat poden estar expressant entre altres coses aquesta pèrdua de confiança, però també es reflexen en conflictes entre els iguals. Aquests factors poden fer més vulnerables les relacions de tots els agents escolars i que els conflictes entre iguals i entre joves i adults siguin ara més evidents, o menys amagats.

2. En definitiva, podem dir que ara hi ha més conflictes que abans? Com podem argumentar aquesta afirmació?

No podem saber quantitativament si hi havia més conflictes "abans" que en l'actualitat perquè els estudis sobre violència escolar s'han començat a fer sistemàticament en èpoques més recents. La nostra escola produïa ja abans de les reformes escolars exclusió social i educativa, i per tant violència oculta que produïa també malestar entre professorat i joves, però es tendeixen a idealitzar els temps passats en comparació amb un present que implica nous reptes.

3. La paraula conflicte, habitualment, la fem servir amb connotacions negatives. Realment és sempre negatiu el conflicte?

Evidentment que el terme conflicte no té per què tenir només connotacions negatives. El conflicte també es resistència a la dominació, a la inferiorització i a la deslegitimació del que som. Sempre que hi ha conflicte es perquè hi ha enfrontament a algun tipus de poder, legítim o il·legítim socialment. A vegades el no enfrontament i el no conflicte no indica que hi hagi benestar a l'escola i el malestar pot estar soterrat o interioritzat en malalties o inseguretats pels individus. Si hi ha conflicte es que hi ha dos o més agents que encara senten que tenen veu i que es pot restaurar cert equilibri en les relacions, en canvi quan hi ha violència en relacions desequilibrades com les de l'assetjament pot ser que ja no existeixi ni conflicte, hi ha patiment i acceptació de la subordinació com a única estratègia per sobreviure en aquell context.

4. Quin abordatge s'ha de donar als conflictes dintre de l'escola?

Seria una bona idea reprendre l'enfocament holístic de l'antropologia, en la que s'observen els fenòmens des de múltiples veus i situacions, intentant entendre tots els factors i persones que han tingut relació en aquests conflictes, quins significats han manegat els implicats i com han entès tots les ofenses, les paraules, els gestos, les relacions. A vegades les violències ocultes com l'exclusió social per la via de la deslegitimació no formal de la classe social, la llengua, o l'aspecte d'un jove alimenten ferides que nodreixen estratègies posteriors de defensa basades en l'enfrontament verbal o físic amb els iguals o amb el professorat. Entendre el passat de cada conflicte per aprofitar i canviar aspectes clau de l'escola seria una de les qüestions més importants.

5. Podem dir que hi ha alumnes conflictius? Què fa que un alumne manifesti conductes conflictives o desadaptades?

Excepte casos de joves que si poden tenir transtorns de personalitat o problemes que podria diagnosticar molt clarament i sense dubtes un psicòleg clínic professional, la majoria dels considerats alumnes "conflictius" per l'escola son joves construïts o representats per l'escola com a conflictius. Aquests joves, des de la sociologia i l'antropologia, son agents que utilitzen la seva capacitat d'agència per fer sentir la seva veu i el seu poder en un context escola. Per posar només alguns exemples, poden ser crides per ser ajudats davant situacions familiars delicades, o també una forma de resistència al professorat per diverses causes.

6. Digui'm hi ha més conflictes a l'escola pública que a la privada? Els alumnes immigrants presenten més conductes conflictives o són més aviat víctimes d'aquestes conductes per part d'altres companys?

La incidència del conflicte no depèn de la titularitat de l'escola, però el que si es cert segons els nostres estudis es que les escoles concertades, precisament per evitar el descens del seu prestigi al mercats escolar, acostumen a tenir sistemes més flexibles d'aplicació de les normes o eviten de formes subtils tenir alumnes molt difícils. D'altra banda son els joves d'origen estranger els que estan més sols a l'escola, els que reben bromes ofensives o inclòs els que son apartats de xarxes de relacions d'amics, però la seva alta tolerància i resiliència a les situacions desagradables i d'hostilitat fa que minimitzin aquesta experiència i finalment son els que menys es queixen.

7. Els professors posen "etiquetes" a determinats alumnes per la seva conducta i això condiona la relació posterior entre aquests i altres docents amb ells?

Les teories de l'etiquetatge de la sociologia de l'educació han mostrat molt clarament els efectes esperats i negatius de l'etiquetatge sobre les persones. L'etiquetatge condemna al jove a ser com esperem que sigui. Les conductes i els comportaments poden ser estratègies dels joves per aconseguir alguna esfera de poder en l'àmbit escolar. Per tant hem d'orientar els nostres esforços en analitzar les causes d'aquestes estratègies, conèixer que signifiquen realment, en compte de veure només "conductes" que queden fixades com naturals i irremeiables. Els joves, com els adults, acostumen a tenir diferents estratègies en uns entorns i altres, son flexibles, i per tant això ens ajudaria preguntar-nos si el que fa a la nostra classe o fa a les altres classes, o indagar sobre com és la noia o el noi en altres contextos fora de l'escola.

8. Si us plau, em pot dir què és una norma? Qui ha de dictar les normes? Què ha de passar si transgredim una norma?

La norma hauria de ser un pacte entre agents pel qual s'accepta el compliment de una regla en un sistema social o una institució. La qüestió radica en que acostuma a no donar-se la negociació en els processos de creacions de les normes escolars, i aleshores es quan correm el risc de que no tots els agents les vulguin respectar al mateix nivell, sobre tot a aquells als quals s'aplica. Hauríem de pactar quina es la norma, per a qué la volem o la necessitem, i quin hauria de ser el càstig per la seva infracció. Si tots ens sentim involucrats en aquest pacte entendrem el perquè de la norma i les causes del càstig a la transgressió. La transgressió de la norma hauria d'estar sancionada per l'escola d'alguna forma però haurien de ser tots els agents implicats en el procés, professorat, alumnat i famílies qui haurien de decidir quin tipus

de procés s'inicia una vegada es trenca la norma i si totes les normes son iguals de greus i necessiten un càstig ràpid, un retorn a la comunitat o un procés de mediació.

9. Hem de considerar el *bullying* com un conflicte? Com hem d'enfrontar-nos amb aquesta problemàtica?

El bullying o l'assetjament entre iguals no es un conflicte, es una situació fruit d'una desigual relació de poder construïda en base a pràctiques reiterades d'abús verbal, social, físic o inclòs simbòlic. La relació desigual dificulta l'enfrontament, i per tant evita el conflicte. La prevenció de l'assetjament s'hauria d'orientar envers la creació d'un bon clima de relacions socials a la nostra escola, incloent les relacions entre adults; una participació real del jovent i les famílies a l'escola, unes altes expectatives escolars que englobéssim a "tots" els joves i una intolerància molt clara per part de l'escola cap a qualsevol humiliació, acompanyat de forts protocols d'actuació que ajudessin clarament al professorat. La creació en definitiva d'un clima escolar de civilitat i respecte.

10. Podem ser optimistes respecte el procés d'adaptació social del nostre jovent i la seva futura integració en la societat adulta?

La societat adulta tampoc no és meravellosa, es desigual, jeràrquica, i no deixa participar els joves com agents plens de responsabilitats, per exemple no facilitant ni la emancipació, ni tenir una feina estable o crear una família, però en canvi els condemnem a un status etern de joves entre l'estudi i un consum continu d'oci. Potser canviant algunes d'aquestes condicions la integració en la vida adulta seria més real i efectiva.

11.- Vol afegir alguna cosa...?

El desig de que els estudis científics sobre les violències a les escoles avancin més enllà de les xifres de victimització per anar a buscar les causes significatives pels joves i la relació amb el seu entorn, escolar i social. Així es contribuiria a conèixer en profunditat el fenomen i es podria millorar en la creació de climes socials que puguin prevenir els malestars dels joves i del professorat a l'escola.